

DE POLITIEGESCHIEDENIS OP HOOFDLIJNEN

**Een beknopt historisch overzicht van de politie in Nederland
door Jos Breukers, conservator Nederlands Politiemuseum**

Copyright: Nederlands Politiemuseum

INHOUD

- 1 Oriënterende uitgangspunten en kernbegrippen**
- 2 De plaats van de politie in het staatsbestel van Nederland**
- 3 De politie in Nederland in hoofdlijnen: geschiedenis en ontwikkeling**
- 4 Politie-afkortingen**
- 5 Literatuur**

1 Oriënterende uitgangspunten en kernbegrippen

Oriënterende kernbegrippen: Politie als woord en begrip

Politie is, volgens de definitie in de Grote Van Dale:

overheidsdienst, belast met het toezicht op de openbare orde en veiligheid, en met het opsporen van wetsovertreders.

Wat is de openbare orde?

De openbare orde is de –naar tijd en plaats bepaalde- normale gang van zaken op voor het publiek toegankelijke plaatsen, welke gang van zaken gekenmerkt wordt door een overwegende mate van algemene vrijheid deze plaatsen overeenkomstig hun bestemming te gebruiken in veiligheid voor persoon en goed.

Het woord politie is afgeleid van het klassiek Griekse **polis**, dat stad en ook (stads)staat betekent, en het klassiek Griekse **politeia**: staatszorg, bestuur. In de 16^e en 17^e eeuw wordt het begrip beperkter; de term **politiek** gaat opgeld doen voor buitenlandse zaken en politie wordt in engere zin binnenlands bestuur, waarvan de defensie, de justitie en de financiën zich losmaken.

De staatsrechtwetenschapper J. van Eik omschrijft in 1860 de politie als *“die staatszorg, welke alle feiten moet voorkomen, die de openbare orde, rust en veiligheid zouden verstoren of de rechten der personen zouden kunnen krenken en mede moet werken ter ontdekking van de gepleegde feiten en ter opsporing der daders”*.

De taak van de politie wordt duidelijk gemaakt door Artikel 28 in de Politiewet 1957 en Artikel 2 in de Politiewet 1993:

“De politie heeft tot taak in ondergeschiktheid aan het bevoegd gezag en in overeenstemming met de geldende rechtsregels te zorgen voor de daadwerkelijke handhaving van de rechtsorde en het verlenen van hulp aan hen die deze behoeven.”

Politiemensen die deze taak van de politie uitvoeren heten **executieven** (uitvoerenden) en zijn **opsporingsambtenaren**.

Zij zijn belast met de opsporing van strafbare feiten. Zij zijn bevoegd, onder bepaalde omstandigheden, dwangmiddelen en geweld te gebruiken om hun taak uit te kunnen voeren.

Zij mogen in de hoedanigheid van opsporingsambtenaar hun processen-verbaal opmaken en ondertekenen. Het proces-verbaal heeft volledige bewijskracht voor de onafhankelijke rechter.

In ondergeschiktheid aan het bevoegd gezag:

Wie heeft het gezag over de politie?

De politie moet twee bazen dienen: het gezagsdualisme

De politie heeft als overheidsdienst te maken met de lokale en landelijke overheden. De politie heeft twee bazen, de minister van Binnenlandse zaken en de minister van Justitie, afhankelijk van de omstandigheden, betekent dit op lokaal niveau:

- de burgemeester is verantwoordelijk voor het beleid en optreden van de politie op het gebied van de handhaving van de openbare orde en de hulpverlening;
- de officier van justitie is verantwoordelijk voor de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde, in het kort: de misdaadbestrijding, het opsporen en aanhouden van wetsovertreders.

In overeenstemming met de geldende rechtsregels:

Politie en bestuur

Nederland is een rechtsstaat. Dat betekent dat ook de overheidsorganen aan regels zijn gebonden en dat er een scheiding is tussen volksvertegenwoordiging (wetgevende macht), bestuur (uitvoerende macht) en rechtspraak (onafhankelijke rechterlijke macht), de zogeheten *trias politica*.

De politie is één van de uitvoerende organisaties van het bestuur.

De politie is, net als andere overheidsorganen in een rechtsstaat aan regels gebonden.

De belangrijkste regels voor de politie zijn vastgelegd in de Grondwet, Gemeentewet, Politiewet, het Wetboek van Strafvordering en in de ambtsinstructies voor de politie.

Andere staatsvormen

In de constitutionele of beperkte monarchie is in de Grondwet vastgelegd hoe groot het aandeel van de vorst in het staatsbestuur is en in hoeverre de macht van de vorst wordt beperkt.

In een onbeperkte of absolute monarchie heeft de vorst een onbeperkte macht; het absolutisme is een stelsel dat dikwijls tot onderdrukking en willekeur heeft geleid.

Verder is er nog de dictatuur, waarbij de macht in handen is van één persoon of één partij, zodat de overgrote meerderheid van het volk feitelijk overgeleverd is aan de macht en de willekeur van enkelen.

Als geen enkele wet de burgers beschermt tegen het optreden van de politie en de politie niet aan regels gebonden is, spreekt men van een politiestaat.

De politiestaat is het schrikbeeld van terreur, machtsmisbruik en martelpraktijken.

De politie heeft volgens de democratische staatsleer in beginsel het monopolie van de legitieme geweldsuitoefening in handen (hierbij wordt de krijgsmacht met haar vooral extern gerichte taakstelling buiten beschouwing gelaten).

De politie kan interveniëren in het domein van individuele burgers en particuliere organisaties. Zo nodig kan zij inbreuk maken op de grondrechten van de burger, waaronder diens rechten op vrijheid van beweging en fysieke integriteit.

Dit geeft de politie een ongekend potentiële machtspositie in de samenleving en vergt dan ook arrangementen –*checks and balances*– waarmee zowel de externe als de interne controle op het politiewerk verzekerd is.

De scheiding van de machten is zo'n *check and balance*. De uitvoerende, wetgevende en rechtsprekende machten houden elkaar in balans. Geen van de machten mag het alleen voor het zeggen hebben omdat dat tot machtsconcentratie, en daarmee tot corruptie van de macht en tot willekeur tegenover de burgers zou leiden.

2 De plaats van de politie in het staatsbestel van Nederland

Nederland beslaat geografisch een relatief klein gebied van circa 34.000 km². Nederland is onderverdeeld in 12 provincies, die samen ruim 700 gemeenten omvatten en in totaal wonen er meer dan 15 miljoen mensen.

Bij elkaar vormt dit geheel de Nederlandse staat. Het begrip staat omvat drie componenten: een begrensde grondgebied, een volk en een onafhankelijk gezag (soevereiniteit).

De organisatie van de staat heet de staatsinrichting. De Nederlandse staatsinrichting kenmerkt zich door de scheiding van de machten en door decentralisatie, waarin de steden/gemeenten een belangrijke rol spelen. Deze kenmerken hebben gestalte gekregen gedurende de eeuwenlange staatkundige ontwikkeling en rechtsontwikkeling.

Nederland is een erfelijke constitutionele monarchie met parlementair stelsel.

Monarchie: in ons land regeert een monarch (koning of koningin);

Erfelijk: de opvolging van de Kroon is erfelijk; de erfopvolging is geregeld in de Grondwet;

Constitutioneel: de bevoegdheden van de monarch zijn beperkt in de constitutie (Grondwet);

Parlementair stelsel: dit houdt in dat bij een meningsverschil tussen regering (Kroon en ministers) en de volksvertegenwoordiging (parlement: de 1^e en 2^e Kamer der Staten-Generaal) het parlement uiteindelijk het laatste woord heeft. De monarch is onschendbaar, maar de ministers zijn verantwoordelijk voor hun regeerzaden.

De regering bestaat uit het staatshoofd en de ministers. De volksvertegenwoordiging wordt gevormd door de Eerste en Tweede Kamer, waarbij de 75 leden van de Eerste Kamer worden gekozen door en uit de Provinciale Staten (provinciale besturen) en de 150 leden van de Tweede Kamer rechtstreeks door de bevolking.

Elke provincie kent een commissaris van de Koningin, die bij Koninklijk Besluit benoemd wordt. Hij of zij is voorzitter van de vergadering van Provinciale Staten en van Gedeputeerde Staten (het dagelijks bestuur van de provincie) en krijgt zo nodig aanwijzingen van de regering.

Bij een gemeente wordt het bestuur gevormd door de gemeenteraad. Deze kiest uit zijn midden een aantal wethouders die samen met de burgemeester het dagelijks bestuur van de gemeente vormen: het college van B & W.

De burgemeester wordt benoemd bij Koninklijk Besluit op voordracht van de minister van Binnenlandse Zaken. Als het om een grote gemeente gaat, legt deze zijn voorstel eerst voor aan de ministerraad. De wethouders worden gekozen uit de gemeenteraad, die de bevolking van de gemeente vertegenwoordigt en de voorstellen van het college moet goedkeuren voordat deze van kracht worden.

Binnen de grenzen die de nationale wetgeving stelt, hebben ook de gedecentraliseerde overheden (provincie, gemeenten) de mogelijkheid specifieke regels te stellen voor hun gebied. De centrale overheid heeft daarbij echter wel bepaalde controlerende bevoegdheden. Verder hebben de provinciale en gemeentelijke overheden ook de taak om in samenwerking met de centrale overheid uitvoering te geven aan de nationale wetgeving.

De rechterlijke macht wordt uitgeoefend door rechters die zitting hebben in één van de kantongerechten, arrondissementsrechtbanken of gerechtshoven, dan wel deel uitmaken van de Hoge Raad.

De vervolging in strafzaken wordt daarbij gedaan door het Openbaar Ministerie.

Nederland is een democratische rechtsstaat. Dit wil zeggen dat ook de overheid aan regels is gebonden. Regels, vastgelegd in de Grondwet, die de verhouding omschrijven tussen overheid en burgers en tussen overheidsorganen onderling. Fundamenteel voor de rechtsstaat is dat alle overheidsorganen de elementaire vrijheidsrechten van de burger, die in de Grondwet zijn vastgelegd, eerbiedigen. Dat zijn onder meer de vrijheid van meningsuiting, van betoging, vergadering en vereniging en de bescherming van persoon en goed.

De rechtsstaat houdt ook in dat er een scheiding is tussen volkvertegenwoordiging (wetgevende macht), bestuur (uitvoerende macht) en rechtspraak (rechterlijke macht). Hoewel deze drie organen veel met elkaar te maken hebben, zijn zij formeel gezien onafhankelijk.

De volksvertegenwoordiging controleert de regering in de uitoefening van haar bestuurszaak. De rechtspraak ligt in handen van de onafhankelijke rechterlijke macht. Iedereen –burger, bestuur en rechter- is echter gebonden aan de wetten, die worden vastgesteld door regering en volksvertegenwoordiging samen.

Elk overheidsoptreden moet dus gebaseerd zijn op de wetten. Ook het optreden van de politie.

De plaats en taak van de politie binnen het staatsbestel komt tot uitdrukking in het gezegde “de sterke arm”.

De politie is één van de uitvoerende organisaties van het bestuur en net als alle andere overheidsorganen dient zij zich te laten leiden door de wet. Elk politieoptreden moet dus gebaseerd zijn op de wet. Voor de politie is dat bijzonder belangrijk, omdat zij beschikt over vrijheidsbenemende dwangmiddelen en het binnenlandse “geweldsmonopolie”; de politie kan en mag geweldshandelingen uitvoeren die voor een gewone burger een overtreding of een misdrijf zouden zijn.

De onafhankelijke rechter controleert steeds zo nodig of een politieoptreden op de wet is gebaseerd.

Historisch overzicht betreffende het staatsbestel

Romeinse Keizerrijk

Het grondgebied beneden de grote rivieren –Waal en Rijn- gaat door de veldtochten van de veldheer Drusus rond 12 v.Chr. behoren tot het Romeinse Rijk en wel de provincies Gallia Belgica en Germania Inferior (later Secunda). De provincies zijn onderverdeeld in civitates, waarvan een *de iure* stad, een colonia of municipium, het bestuurlijke centrum is.

Germaanse invallen ondermijnen vanaf circa 260 n.Chr. het Romeinse gezag, dat in 406 definitief instort. Germaanse stammen, waaronder de Franken, Friezen en Saksen bewonen reeds of vestigen zich in de Lage Landen.

Frankische tijdperk, circa 500-900

Clovis sticht het Frankische Rijk, dat door zijn opvolgers, de Merovingen en Karolingen, uitgebreid wordt. Karel Martel verslaat de Friezen en Karel de Grote de Saksen: daardoor komt het grondgebied van het huidige Nederland onder Frankisch gezag. De twisten onder Carolus Magnus' opvolgers leiden tot het uiteenvallen van het rijk in West-Frankenland, Lotharingen en Oost-Frankenland, waaruit in de 10^e eeuw Frankrijk en het Duitse Rijk ontstaan.

In de tijd van Karel de Grote worden de grondslagen gelegd voor de bestuurs- en rechtsverhoudingen die in de komende eeuwen het staatsbestel zullen bepalen. Het rijk wordt verdeeld in graafschappen en gouwen, die bestuurd worden door een graaf als vertegenwoordiger van de koning. Het gravenambt wordt door de koning (leenheer) als beneficium, als beloning voor bewezen of nog te bewijzen diensten en trouw verleend aan aanzienlijke personen (leenman of vazal – hoge adel). Naast deze ambtsleen is ook de belening met land van belang om een krijgsmacht van ruiters op te bouwen. Door de krijgers te voorzien van land kunnen zij economisch zelfstandig worden en zich voorzien van paard en uitrusting en worden zij vrijgemaakt om krijgsdienst voor de heer te verrichten (ridders – lage adel).

Het leenstelsel of feodale stelsel moest de leenmannen, vazallen binden aan de leenheer en het centrale gezag versterken.

Landsheerlijk tijdperk, circa 900-1581

De verzwakking van het centrale, koninklijke gezag onder de opvolgers van Karel de Grote en het erfelijk worden der lenen leidt tot regionale en territoriale machtvorming onder de aanzienlijke leenmannen. De leenmannen kunnen zich in het erfelijk bezit stellen van overheidsgezag, met name van de rechtspraak, en van staatsdomein als grondbezit. In de streken waar zij hun macht uitoefenen, kunnen zij nog meer rechten verwerven en zich tot belangrijke machthebbers ontwikkelen.

Zo ontstaan in de loop der volgende eeuwen de landsheerlijke territoria.

Hoewel het gebied van het huidige Nederland sinds 925 nominaal tot het Duitse rijk behoort, is de macht in handen van talrijke territoriale heersers, officieel leenmannen van de Duitse koning, die zelfstandig het gezag uitoefenen over hun gewesten, graafschappen en hertogdommen en er de rechtspraak uitoefenen. Ook de kerkelijke gezagsdragers, de bisschoppen, verwerven wereldlijk gezag en territoria.

In de 12^e en 13^e eeuw vindt de opkomst van de steden als markt- en handelscentra plaats. De economische welvaart in de steden komt ook de territoriale machthebbers

ten goede in de zin van tolgelden etc. In ruil daarvoor krijgen de steden stadsrechten en privileges zoals (beperkt) zelfbestuur en rechtspraak.

Er ontstaat een 3-standenmaatschappij: geestelijkheid, adel en gegoede, veelal stedelijke, burgers.

In de loop van de 15^e eeuw krijgen de gewesten in de Noordelijke Nederlanden te maken met de expansiepolitiek van de hertogen van Bourgondië, die het doel nastreven alle gewesten van de Lage Landen bij de Zee tot een staatkundige eenheid te maken. De Bourgondische droom sneuvelt met Karel de Stoute in 1477 bij Nancy. Zijn dochter Maria trouwt met aartshertog Maximiliaan van Oostenrijk. Deze telg uit het huis Habsburg wordt in 1493 Duits koning. Territoriale twisten en een sluwe huwelijkspolitiek zorgen ervoor dat het Habsburgse huis de grote macht in Europa wordt, culminerend in de regeringsperiode van Karel de Vijfde (1515-1555): heer der Nederlanden, koning van Spanje en keizer van het Duitse rijk. Karel treedt in 1555 af; zijn zoon Philips II wordt koning van Spanje en landsheer over de Nederlanden.

Republiek der Verenigde Nederlanden, 1581-1795

Philips II is een voorstander van een centraal koninklijk gezag en een vroom katholiek die het ketterse protestantisme met vuur en zwaard wil verdelgen. De gewestelijke machtshebbers in de Nederlanden, de stadhouder Willem van Oranje en de belangrijke regentenfamilies, die massaal tot het calvinisme overgegaan zijn, komen in opstand tegen zijn centralistische politiek en godsdienstdwang en zweren hem in 1581 als landsheer af. Met de Vrede van Munster in 1648 verkrijgen de Noordelijke Nederlanden de onafhankelijkheid.

De regentenfamilies hebben het van de 16e tot en met de 18e eeuw, voor het zeggen en verenigen hun macht in één regering voor de onafhankelijke Zeven Verenigde Nederlanden. Vertegenwoordigers uit de drie standen van die zeven gewesten of provincies vormden samen de Staten-Generaal. De staatsvorm is een standenrepubliek: de politieke macht berust bij de oligarchische elite, niet bij het volk in zijn geheel.

De Zuidelijke Nederlanden blijven in handen van de Habsburgers. Het uitsterven van de Spaanse tak van de Habsburgse dynastie leidt tot de Spaanse successieoorlog. Door de Vrede van Utrecht in 1713 komen de Zuidelijke Nederlanden in handen van de Oostenrijkse Habsburgers.

De Bataafse republiek, 1795-1806

Na de Franse revolutie en het einde van de absolutistische monarchie in Frankrijk, zwermen de *sans culottes* uit over Europa. De Oostenrijkse Nederlanden worden ingelijfd bij Frankrijk.

Franse revolutionaire legers maken een einde aan de republiek der Verenigde Nederlanden en de regering van de prinsgezinde, protestantse elite. De Fransen worden door de Patriotten warm verwelkomd. Er ontstaat een nieuwe machthebbende elite, die de denkbeelden van de Verlichting en het Rationalisme, onder meer de scheiding der machten van Montesquieu en het natuurrecht als garantie van de persoonlijke vrijheid en de politieke gelijkheid van Jean Jacques Rousseau tot een grondwet willen maken.

Tijdens de Bataafse republiek worden veel politieke plannen gemaakt, doch aan de uitvoering schort het vaak. Allereerst is er een periode van improvisatie; vervolgens de staatsgreep van de unitaristen in 1798, die een sterk centraal gezag willen om de

staatsregeling van 1798 ten uitvoer te brengen; daarna krijgen meer gematigde lieden de bovenhand, wier staatsregeling van 1801 gekenmerkt wordt door decentralisatie. Leidend figuur wordt uiteindelijk Rutger Jan Schimmelpenninck, raadspensionaris (president) in 1805-06.

De belangrijkste vernieuwingen in het staatsbestel zijn de staatsregelingen (constituties) en de instelling van ministeries, waarbij de departementale en stedelijke besturen echter veel bevoegdheden behouden. De daadwerkelijke scheiding van de machten, wetgevende macht, bestuur en rechtspraak, wordt nog niet bereikt.

Koninkrijk Holland, 1806-1810 en De Franse tijd, 1810-1813

Het systeem van het Empire wordt ingevoerd: Het Koninkrijk Holland is een Napoleontische familiestaat. Persoonlijke machtsbegeerte en de voortdurende, geldverslindende oorlog met Engeland dwingen Napoleon Bonaparte tot steeds sterkere concentratie van macht. Als zijn broer de koning de smokkelhandel met Engeland niet kan indammen en daarmee het continentale stelsel verzwakt wordt het koninkrijk ingelijfd bij het Empire. Smokkelarij, zwarte handel, corruptie en politiedictatuur zijn het gevolg. Inlijving bij Frankrijk brengt echter ook zegeningen: de codificatie van het recht, gebaseerd op Franse wetboeken.

Willem I als Soeverein Vorst, 1813-1815, en het Koninkrijk der Nederlanden, sinds 1815

Willem de Eerste regeert als verlicht despoot. In dit door de ideeën van de Verlichting beïnvloede regeerstelsel komt het volksbelang meer op de voorgrond, maar krijgen de onderdanen nog geen invloed op het beleid.

De codificatie van het recht wordt voortgezet. Het koninkrijk kan gezien worden als deel van de restauratie in Europa. Na de nederlaag van Napoleon krijgen de elites van het *ancien regime* weer politieke macht.

Willem II (1815-1849) wordt na de maartrevoluties in Europa in één nacht liberaal en aanvaardt de grondwetsvoorstellen van de liberaal Thorbecke. Organieke wetten tot regeling van grondwettelijke rechten en vrijheden (pers, onderwijs, godsdienst), alsook staatsbestuur (Gemeentewet, provinciale wet) volgen.

Door sociale politiek en zorg wordt de liberale vrijheidsstaat in de 20^e eeuw omgezet tot de sociale welvaartsstaat. Een anonieme bureaucratie beheert de voortdurend stijgende belastingen en de bijdragen voor de sociale zorg.

3 De politie in Nederland in hoofdlijnen: geschiedenis en ontwikkeling

In de Romeinse tijd en de Middeleeuwen worden veel zaken rond orde en veiligheid en overtredingen van keuren en verordeningen afgehandeld door rechtspraak, zonder dat daaraan politieoptreden vooraf gaat. Zelfhulp is een veel voorkomend verschijnsel in de maatschappijen waarin de familie en patronagenetwerken met slaven, lijfeigenen, horigen en *liberti* centraal staan. Bij ordeverstoringen en inbraken of overvallen wordt deze aanhang gemobiliseerd en later ook ingezet om recht te krijgen door middel van aanklachten tegen de daders voor de rechtbank, doorgaans resulterend in bloedwraak of een geldelijke schadeloosstelling (zoengeld).

In de nazomer van het jaar 12 voor Christus verschijnen de eerste Romeinse legioensoldaten aan de benedenloop van de Rijn. Voor het gebied dat nu Nederland beneden de grote rivieren genoemd wordt, breekt de Romeinse tijd aan. Aanvankelijk blijft het gebied aan de noordgrens van het Romeinse rijk onder militair gezag. In de tijd van keizer Domitianus (81-96 na Chr.) komt er een burgerlijk bestuur en gaat het gebied deel uitmaken van de provincies Germania Inferior en Gallia Belgica. Als grenssector blijft "ons" gebied van militair belang en blijven er militaire garnizoenen gelegd in forten en legioenkampen. Aan de weg langs de grensforten en ook langs de wegen in het achterland treft men *stationes* aan, een soort van marechaussee-posten tegen rovers en paardendieven onder leiding van een wachtmeester (*beneficiarius*). Enkele van die wachtposten kunnen met zekerheid op Nederlandse bodem gelokaliseerd worden; op Duits grondgebied zijn meer *stationes* bekend, die doorgaans in de 1ste en 2de eeuw na Chr. gedateerd worden. *Beneficarii* zijn onderofficieren, die minstens 14 jaar bij een legioen gediend hebben. Zij zijn te herkennen aan hun lans, een zogenoemde signumlans, die lijkt op een sponton uit de 17de eeuw. De lans is waarschijnlijk ook een soort rangonderscheidingsteken en wordt afgebeeld op mantelspelden en hangers van halskettingen. Ook zijn er grafstenen van *beneficarii* gevonden, waarop de lans is afgebeeld.

Vanaf de Middeleeuwen tot aan de Napoleontische tijd is op het geografische gebied van het huidige Nederland een rudimentaire politieorganisatie te herkennen, bestaande uit civiele en militaire componenten en met niet geheel duidelijke taken en bevoegdheden. Er is geen scheiding tussen bestuur (uitvoerende macht) en rechtspraak (rechterlijke macht).

De politiezorg wordt van de late middeleeuwen tot aan de Franse inval van 1795 bekleed door de baljuw (ook drost of drossaard genoemd), schout en schoutsdienaren of rakkers. De gewesten zijn verdeeld in districten of baljuwschappen en onderdistricten of ambachten. Baljuw en schout zijn vertegenwoordigers van de heer op het gebied van bestuur en rechtspraak.

De landsheer belast baljuws en schouten met de handhaving van de orde en opsporing en vervolging van wetsovertreders.

In steden met stadsrechten/zelfbestuur, wordt het bestuur gevormd door de vroedschap (burgemeester en schepenen) en rechtspraak uitgeoefend door de schepenenbank (vierschaar). Oorspronkelijk staat de schout als vertegenwoordiger van de heer boven burgemeester en schepenen, maar wordt geleidelijk een stedelijk ambtenaar: dit illustreert de zwakte van het centrale gezag! De schout heeft als taak de handhaving

van de orde en veiligheid. Tevens is hij als voorzitter van de schepenbank belast met het rechtsproces; hij treedt op als aanklager en voert het vonnis uit. Hij is geen rechter. In de schout zijn bestuurlijke en rechterlijke aspecten verweven: de schout is politiechef en officier van justitie in één persoon: nog geen scheiding van rechterlijke en uitvoerende macht dus!

De schout wordt in de grotere steden geassisteerd door substituut- of onderschouten en heeft de beschikking over schoutsdienaren of rakkers en gerechtsdienaren. Verder maakt hij gebruik van de diensten van stadssoldaten, hellebaardiers, spionnen en verklikkers.

Voor de bestrijding van opstanden en grootschalige ordeverstoringen heeft de stad de schutterij achter de hand. De burgerschutterijen vervullen als stedelijke militia ook de rol van nachtwacht of nachtpolitie. Pas rond 1880 verdwijnen de nachtwachters of kleppermannen en gaat de politie ook nachtdiensten draaien.

Op het platteland vervult de schout in zijn ambacht de politietaak; een deel van de opgelegde bekeuringen vormen zijn inkomsten. Voor grootschalige problemen kan hij krijgsvolk te hulp roepen, want schutterij en nachtwacht zijn niet overal op het platteland ingesteld.

De heerlijke rechten van de adel op jachtgebieden, bossen en vijvers worden bewaakt door houtvesters en opzieners van de jacht en de visserij.

Tijdens de Bataafse republiek (1795-1806) ontstaan de ministeries (minister heet **agent**) voor inwendige politie (=binnenlandse zaken) en justitie. Het bestuur blijft gedecentraliseerd en de politiezorg plaatselijk georganiseerd. De eeuwenoude bestuurlijke organisatie van de steden, baljuwschappen en ambachten blijft grotendeels overeind. Alleen in de steden van het Departement Holland is tussen 1802 en 1805 een interessant "Hollands model" in de praktijk gebracht. Hier ontstaat een dubbelfunctie in één persoon: de hoofdofficier tevens hoofdschout.

De hoofdofficier is openbaar aanklager, ressorterend onder de procureur-generaal van het departementaal gerechtshof en wordt benoemd door het departementale bestuur. Als hoofdschout is hij tevens hoofd van de plaatselijke politie en dus uitvoerend ambtenaar voor het gemeentelijk bestuur, de gemeenteraad. Hij maakt echter geen deel uit van die gemeenteraad.

Ook wordt in 1805 een klein Corps *gens d'armes* opgericht. Deze gewapende lieden zien toe op de in- en uitvoerrechten.

Lodewijk Napoleon staat als Koning van Holland (1806-1810) aan het hoofd van een centraal gezag waarbij de departementale en stedelijke bestuurlijke vrijheid wordt beperkt. Het aantal ministers en hun macht wordt beperkt. Voor de inwendige politie en justitie is een minister verantwoordelijk. Op het terrein van de hoofdofficier/hoofdschout doet zich in 1808 een belangrijke wijziging voor: de handhaving van de openbare orde wordt de verantwoordelijkheid van de hoofdofficier; hierdoor wordt de bestuurlijke macht van de burgemeester beperkt. Voor het toezicht op vreemdelingen krijgen de politiekorpsen in de grote steden elk een inspecteur toegewezen.

Het Corps *gens d'armes* wordt uitgebreid tot een eskadron Koninklijke Gendarmerie van twee compagnieën en in zijn geheel gelegerd in Amsterdam om de rust en orde te handhaven.

In de Franse tijd (1810-1813) krijgt op het Nederlandse grondgebied een politieorganisatie naar Frans voorbeeld vorm:

- in de steden gaan schouten en schoutsdienaren op in een gemeentepolitie (*police municipale*), met invoering van de rangen van commissaris (in steden met meer dan 5000 inwoners), inspecteur en agent van politie, in de steden met minder dan 5000 inwoners is de burgemeester het hoofd van de politie.
- op het platteland vormen *forestiers* en *gardes-champetres* de veldwacht (*police rurale*),
- en voor het gehele gebied komt er een algemene politie (*police generale*) in de vorm van de Franse Gendarmerie, een van origine militair politiekorps.

In dit politiebestedel ligt de nadruk op de algemene politie op nationaal niveau en de politieke staatsveiligheid (*haute police*).

De schutterijen worden omgevormd tot een *garde nationale*; de nachtwacht wordt afgeschaft.

Na het vertrek van de Franse bezetters in 1813 wordt Nederland een soeverein koninkrijk.

De politiestructuur naar Frans voorbeeld blijft in grote lijnen gehandhaafd:

- gemeentelijke politie in de steden,
- veldwacht op het platteland,
- ook op het platteland, aanvankelijk alleen in de grensgebieden het Wapen der Koninklijke Marechaussee, afgekeken van de Franse Gendarmerie en opgericht in 1814. Het deels bereden -en daardoor mobiel- korps van militaire politie (voor de interne politiedienst in de krijgsmacht) is tevens rijkspolitie, ressorterend onder de minister van Oorlog, maar voor tweederde bekostigd door het departement van Justitie.

In dit politiebestedel ligt de nadruk op de plaatselijke politie. De nachtwacht, die door de Fransen was afgeschaft, wordt weer in ere hersteld.

In de periode 1830-1860 volgt uitgebreide wetgeving op het gebied van de bevoegdheden en taken van de overheid met betrekking tot de handhaving van de rechtsorde: Grondwet, Wetboek van Strafrecht, Wetboek van Strafvordering en de Gemeentewet.

Het Wetboek van Strafvordering van 1830 vervangt de Franse *Code d'Instruction Criminelle* en introduceert het stelsel van "wettig en overtuigend bewijs" voor de constatering van overtredingen en misdrijven; het bewijs is dikwijls alleen op grond van verklaringen van politieambtenaren te verkrijgen. Van een voldoende aantal, het niveau en de betrouwbaarheid van deze ambtenaren hangt dus de rechtszekerheid van de burgers rechtstreeks af.

Het Wetboek van Strafvordering (van 1830, en de herziene, uitgebreide versie van 1921) regelt de opsporingsbevoegdheid voor politieambtenaren. Als opsporingsambtenaar mogen politiemensen voortaan hun processen-verbaal opmaken, die volledige bewijskracht hebben voor de onafhankelijke rechter. Ook bepaalt het wetboek welke politieambtenaren mogen optreden als hulpofficier van justitie (met ruimere bevoegdheden met betrekking tot het opleggen van dwangmiddelen).

De Gemeentewet van 1851 belast de Commissaris van de Koningin en in meerdere mate de burgemeester met de plaatselijke, dus gemeentelijke politiezorg:

- Gemeentepolitie: politieambtenaren met **bijzondere** opsporingsbevoegdheid, **beperkt tot bijzondere wetten en plaatselijke verordeningen** binnen het

grondgebied van de gemeente. Gemeentepolitie is ondergeschikt aan het bevoegd gezag van de burgemeester; benoemingen en opstelling van de ambtsinstructie geschieden door de burgemeester. Door aanstelling als onbezoldigd gemeenteveldwachter kan algemene opsporingsbevoegdheid binnen de gemeente van aanstelling verkregen worden;

- Gemeenteveldwacht: politieambtenaren met **algemene** opsporingsbevoegdheid **voor alle strafbare feiten** binnen het grondgebied van de gemeente, ondergeschikt aan het bevoegd gezag van de Commissaris der Koningin, die de veldwachters benoemt en doorgaans de ambtsinstructie voor de gemeenteveldwachters (voor de provincie in haar geheel) vastlegt.

De Gemeentewet van 1851 regelt de gemeentelijke politiezorg en kondigt regelingen voor de rijkspolitiezorg aan. Het Rijkspolitiebesluit van 1852 bepaalt dat de Rijkspolitiezorg een taak is van de rijksoverheid, maar de regering en volksvertegenwoordiging kunnen het vooralsnog niet eens worden over de uitvoering van die Rijkspolitiezorg. De officieren, onderofficieren en aangewezen manschappen van de Marechaussee krijgen weliswaar algemene opsporingsbevoegdheid voor het hele rijksgebied (Wetboek van Strafvordering), maar het Wapen telt in zijn geheel ongeveer 400 militairen; plannen voor een forse uitbreiding van de sterkte en daarmee hogere kosten vormen een twistpunt tussen de departementen van Justitie en Defensie.

Ordeverstoringen op het platteland als gevolg van voedselschaarste en vrees voor onrust onder de burgerij door burgerlijke revoluties in het buitenland (De Februarirevolutie in Parijs en de Duitse *Vormärz* van 1848) zetten de overheid aan tot actiever beleid.

Er is dringend behoefte aan meer rijkspolitie en besloten wordt tot de schepping van een landelijk Korps Rijksveldwacht.

Dit gebeurt in eerste instantie kostenbesparend door commissarissen van Gemeentepolitie een commissie als rijksveldwachter te verlenen en de gerechtsdienaren (vroeger zonder opsporingsbevoegdheid!) en bezoldigde opzichters van jacht en visserij aan te stellen als onbezoldigde rijksveldwachters; een effectieve vermeerdering van de rijkspolitie blijft zo echter uit.

Daarom start in 1858 het Korps Rijksveldwacht, meteen na de officiële formatie, met grootschalige werving om een sterkte van 700 man te bereiken. De rijksveldwachters verkrijgen de **algemene** opsporingsbevoegdheid, geldend voor het gehele rijk. Het korps wordt onderverdeeld in 9 districten met rond de 130 brigades. Verder worden rijksveldwachter-rechercheurs aangesteld; in 1897 wordt deze rekerchedienst omgedoopt in Rijksrecherche.

De Marechaussee groeit ook geleidelijk in sterkte tot 4 divisies met rond de 175 brigades. De militairen van het Wapen worden na twee jaar dienst automatisch onbezoldigd rijksveldwachter, met algemene opsporingsbevoegdheid.

Hiermee heeft de politiestructuur in Nederland in de loop van de 19de eeuw haar vorm gekregen:

De gemeentepolitiezorg, ressorterend onder het ministerie van Binnenlandse Zaken, wordt uitgeoefend door de Gemeentepolitie en de Gemeenteveldwacht.

De rijkspolitiezorg wordt uitgeoefend door het Korps Rijksveldwacht, onder het ministerie van Justitie, en het Wapen der Koninklijke Marechaussee, dat onder Defensie valt.

Het politiebestedel van vóór 1940 wordt gekenmerkt door een gebrek aan centralisatie en door verdeeldheid, waarbij diverse soorten politiekorpsen, van gemeente en rijk, civiel en militair, met verschillen in opsporingsbevoegdheid, naast en door elkaar heen werken zonder strikte territoriale scheiding.

Geleidelijk aan groeien de politiekorpsen in sterkte, mede door de afschaffing van het nachtwachtwezen rond 1880 en de invoering van nachtdiensten, en krijgt de interne organisatie meer structuur door opsplitsing van taken en de oprichting van bijzondere of specialistische diensten en afdelingen. De oprichting van bijzondere diensten en afdelingen start rond 1900 bij de politiekorpsen van de grotere steden: verkeersdienst, recherche, herkenningdienst, bereden brigade, hondenbrigade, karabijnbrigade, kinder- en zedenpolitie, vreemdelingenpolitie en de bureaus bijzondere wetten.

De Marechaussee heeft veel werk met haar rijkspolitietaken en de grensbewaking tijdens de mobilisatie 1914-1918. De Russische Revolutie, die daar in de krijgsmacht begonnen was, en de Spartakistenopstand in Duitsland leiden in heel Europa tot angst om het voortbestaan van de gevestigde regimes. Ook in Nederland treft de overheid in 1919 en 1920 maatregelen. De Vuurwapenwet 1919 ontwapent de burgerij en internationale treinreizigers komen onder het toezicht van de spoorwegrecherche; in 1920 volgt de Anti-revolutiewet. Ook beter toezicht op de gewapende -en dus potentieel gevaarlijke- krijgsmacht lijkt geboden. Met dit doel wordt in 1919 een extra onderdeel puur militaire politie in het leven geroepen: het Korps Politietroepen.

Dit militaire politiekorps wordt niet als rijkspolitie beschouwd. Het deels bereden korps heeft wel een ondersteunende taak: het verlenen van militaire bijstand voor "de beteugeling van woelingen". Officieren en onderofficieren van de Politietroepen krijgen doorgaans een commissie als onbezoldigd rijksveldwachter, en dus algemene opsporingsbevoegdheid, geldend in het hele land. Het Korps Politietroepen is onderverdeeld in compagnieën, afdelingen en groepen.

Tweede Wereldoorlog

Na de capitulatie in mei 1940 worden de militaire Politietroepen gedemobiliseerd en opgeheven. In maart 1941 wordt de Rijksveldwacht en in december 1942 de Gemeenteveldwacht opgeheven.

Gemeentepolitie en Marechaussee blijven bestaan en worden in sterkte uitgebreid; de Marechaussee verliest haar militaire status. De Nederlandse politie ondergaat op last van de Duitse bezetter een ingrijpende reorganisatie.

De gehele politie is een aangelegenheid van staatszorg en komt onder de bevoegdheid van het ministerie van Justitie. De politiekorpsen van Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage, Utrecht, Haarlem, Groningen, Eindhoven en Arnhem worden Staatspolitie.

In 121 middelgrote gemeenten blijft de Gemeentepolitie bestaan, maar wordt ondergeschikt aan de Staatspolitie. In de overige gemeenten treedt de Marechaussee, sinds 1943 Gendarmerie genoemd, als Staatspolitie op.

De Landwacht Nederland verschijnt als een soort hulppolitie, gewapend met jachtgeweren: vandaar de scheldnaam Jan Hagel.

In Rotterdam is in de jaren 1944-1945 een Trampolitie actief. In 1944 is dit politiekorps bij de Rotterdamse Elektrische Tram (RET) ingevoerd met als doel het opvoeden van de tramreizigers. Het Rotterdams Nieuwsblad schreef destijds:

"Zij maant het publiek tot doorlopen en met gepast geld betalen, tegen het spreken met bestuurders, tegen het staan op treeplanken, kortom zij voedt op tegen alle tramzonden, niet betalen inbegrepen. Want deze politie, die elke overtreding kan verbaliseren, is onverbiddelijk." Waarschijnlijk maakt deze trampolitie deel uit van de Staatspolitie.

Hoewel er voor de gehele Nederlandse politie militaire rangen ingevoerd worden, is er tijdens de bezetting wel sprake van vernieuwing: de politiekorpsen zijn burgerlijk (zonder militaire onderdelen) en er is in iedere gemeente één soort politie; een territoriale scheiding, die in het vóóroorlogse politiebestel ontbrak.

Hoe mooi deze politieorganisatie in theorie ook klinkt, zij is ondergeschikt aan het Duitse bezettingsbestuur met zijn misdadige nationaal-socialistische doelstellingen en eigen, uitheems repressieapparaat in de vorm van Duitse SS- en politie-eenheden. De *Ordnungspolizei (Orpo)*, *Kriminalpolizei (Kripo)*, *Geheime Staatspolizei (Gestapo)* en de *Sicherheitsdienst (SD)* van de SS zijn belast met het opsporen en bestrijden van alle handelingen, die als rijks- of Duitsvijandig beschouwd worden, inclusief het in het gareel houden van de inheemse politie.

In de woelige weken na de bevrijding blijft de Nederlandse politie doorgaans haar dienst uitoefenen, waarbij "goede" Nederlanders worden gerekruteerd als hulppolitie en hulpmarechaussee.

Na de bevrijding is de politiezorg voorlopig geregeld door het Politiebesluit 1945 en bestendigt in de Politiewet van 1957. Het Koninklijk Besluit (Politiebesluit) van 1945 is één dag voor de bijeenkomst van het parlement afgekondigd: de volksvertegenwoordiging heeft dus geen enkele inbreng in de totstandkoming ervan.

Het Politiebesluit legt de formatie van de Gemeentepolitie en het Korps Rijkspolitie vast:

- Gemeentepolitie, tot 1958 in de bij Koninklijk Besluit aangewezen gemeenten, daarna in de door de Politiewet aangewezen gemeenten met meer dan 25.000 inwoners. De Gemeentepolitie ressorteert onder het ministerie van Binnenlandse Zaken; er zijn 148 gemeentepolitiekorpsen geweest.
- het in november 1945 opgerichte Korps Rijkspolitie in de gemeenten waar geen Gemeentepolitie is. De Rijkspolitie ressorteert onder het ministerie van Justitie. De met de plaatselijke politiedienst belaste landgroepen (ruim 300) van het korps zijn verenigd in aanvankelijk 23, later 17 districten. Specialistische afdelingen binnen de districten, zoals de verkeersgroep, researchgroep, parketpolitie en veldpolitie, ondersteunen de landgroepen. Verder behoren enkele landelijk opererende diensten tot het Korps Rijkspolitie: de Algemene Verkeersdienst Rijkspolitie, de Rijkspolitie te Water, de Dienst Levende Have en de Dienst Luchtvaart.

Met het politiebesluit 1945 wordt een streng territorialiteitsbeginsel ingevoerd. De politiekorpsen oefenen in hun gemeenten bij uitsluiting de gehele politiezorg uit. Door de oprichting van het Korps Rijkspolitie en de Gemeentepolitiekorpsen worden de Rijksveldwacht en de Gemeenteveldwacht formeel opgeheven. Curieus is het dat het besluit wel toelaat dat nog mensen benoemd kunnen worden als onbezoldigd Gemeente- of Rijksveldwachter.

In het kader van de landelijke actie "Steun wettig gezag" in 1948 en de daaropvolgende oprichting van de Nationale Reserve, inzetbaar bij oorlogsgevaar, rampen of andere bijzondere omstandigheden, is ook bij Koninklijk Besluit de reservepolitie in het leven geroepen.

De Koninklijke Marechaussee wordt in het Koninklijk Besluit van 1945 en de Politiewet 1957 niet meer als (rijks- of burger)politie genoemd. Het Wapen der Koninklijke Marechaussee valt daarmee buiten het bestek van deze regelingen voor de politie. Via een omweg krijgt de Marechaussee toch nog een voet tussen de deur van het politiebestedel: het zogenoemde Takenbesluit van 1954 (Staatsblad 45) noemt naast de militaire politiezorg en de grensbewaking, namelijk ook bijstandsverlening aan de politie (die ook vastgelegd is in de Gemeentewet), bewakingsdiensten ten behoeve van het Koninklijk Huis en van de Nederlandse Bank. Om deze taken te kunnen vervullen kennen de artikelen 141 en 154 van het Wetboek van Strafvordering aan Marechaussees landelijk geldende algemene opsporingsbevoegdheid toe.

De bijstandsverlening aan de burgerpolitie is niet beperkt tot het geven van "harde" bijstand in de vorm van pelotons Mobiele Eenheden en de inzet van leden van de Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten bij rellen en kraakacties; marechaussees vervulden ook algemene politiedienst en recherchedienst, onder meer in Amsterdam en Den Haag, waar de Gemeentepolitie in de jaren zestig en zeventig met een ernstig personeelstekort kampt.

Politiewet 1957

De taken, bevoegdheden en organisatie van de korpsen Gemeentepolitie en het Korps Rijkspolitie worden vastgelegd in de Politiewet 1957 en aanvullende regelingen.

Belangrijke bepalingen van de politiewet

De wet verstaat onder politie de gemeentepolitie en de rijkspolitie (artikel 2).

Bij de gemeentepolitie kunnen door de burgemeester onbezoldigde ambtenaren worden benoemd, voor zolang de minister van Justitie aan deze personen, op voordracht van de burgemeester, een commissie van opsporingsambtenaar verleent. Verder kunnen de burgemeesters vrijwilligers voor de reserve-gemeentepolitie aanstellen (artikel 4).

De rijkspolitie bestaat uit het Korps Rijkspolitie en de bijzondere ambtenaren van rijkspolitie (de zogenoemde Rijksrecherche). Ook bij het Korps Rijkspolitie kunnen onbezoldigde ambtenaren worden benoemd en vrijwilligers voor de reserve Rijkspolitie worden aangenomen (artikel 10).

Artikel 28 van de Politiewet omschrijft de politietaak:

"De politie heeft tot taak in ondergeschiktheid aan het bevoegd gezag en in overeenstemming met de geldende rechtsregelen te zorgen voor de daadwerkelijke handhaving van de rechtsorde en het verlenen van hulp aan hen, die deze behoeven." De politieambtenaar is bevoegd zijn taak uit te oefenen in het gehele land. Anders dan in het geval van noodzaak dient de politieambtenaar zich echter te onthouden van optreden buiten zijn gebied van aanstelling (art.32).

Deze bepaling heft het sinds het Wetboek van Strafvordering van 1830 bestaande verschil in opsporingsbevoegdheid (gemeentepolitie/bijzonder naast rijkspolitie/algemeen) op. De territoriale afbakening blijft bestaan.

In de periode 1945-1994 volgden na de Politiewet 1957 nog talrijke aanvullende regelingen op het gebied van de politie.

Enkele regelingen hebben betrekking op specifieke politiediensten en de bijzondere status van bepaalde ambtenaren:

- Organisatiebeschikking Rijksrecherche 1974 (827 S 574);
- Organisatie en taak van de Postale Recherche (Stcrt. 183, 153);
- Aanwijzingsbeschikking opsporingsambtenaren politie en marechaussee 1982;
- Rangenbesluit politiepersoneel 1958;
- Taakbeschikking Parketpolitie (Stcrt. 1985 no. 170);
- Beschikking bewapening Parketwachters, Velddienstassistenten en reserve-Rijkspolitie (Stcrt. 1972, 76);
- Beschikkingen, rechtspositieregelingen en instructies met betrekking tot de reservepolitie en onbezoldigde ambtenaren van politie.

Rijksrecherche

De Rijksrecherche bestaat uit bijzondere ambtenaren van rijkspolitie met algemene opsporingsbevoegdheid. De Rijksrecherche maakt geen deel uit van het Korps Rijkspolitie. De Rijksrecherche voert strafrechtelijke onderzoeken uit wanneer politiemensen en bestuurders de verdachten zijn. Zo volgt bijvoorbeeld op ieder vuurwapengebruik door de politie een rijksrechercheonderzoek.

Postale Recherche

Dit is een opsporingsdienst bij de PTT, bemand door politieambtenaren van het Korps Rijkspolitie en ambtenaren van de PTT.

De Postale Recherche verricht onder meer onderzoeken naar:

- strafbare feiten ten nadele van de PTT, begaan door mensen van de PTT en niet-PTT'ers;
- schending van het brief-, telegraaf- en telefoongeheim, diefstal en verduistering van poststukken;
- fraude ten nadele van onder de PTT ressorterende instellingen;
- strafbare feiten, zoals fraude, vervalsen, stelen en onrechtmatig innen, in verband met kascheques, girobetaalkaarten, en andere PTT-betaaldokumenten;
- het vervalsen van postzegels en merken van de PTT;
- verzending van verboden zaken, zoals vuurwapens en verdovende middelen, per post.

Ook wordt de Postale Recherche ingezet bij politieonderzoeken bij roofovervallen op postinrichtingen en/of geldtransporten van de PTT.

De groepen Parketpolitie van het Korps Rijkspolitie

De Parketpolitie is belast met:

- het vervoer van arrestanten en mensen in voorlopige hechtenis van en naar kantongerechten en rechtbanken;
- het vervoer van zieke gedetineerden en sociaal vervoer van gedetineerden bij huwelijk of sterfgevallen;
- transporten ter uitleiding van vreemdelingen;
- het betekenen van gerechtelijke stukken;
- het executeren van strafvonnissen en arresten;
- de ordehandhaving tijdens strafzittingen en voorgeleidingen en bij overige gerechtelijke activiteiten.

In eerste instantie zijn de leden van de parketgroepen allemaal executieve ambtenaren van het Korps Rijkspolitie, maar in de loop van de jaren zeventig en tachtig is de parketpolitie "verburgerlijkt": burgers volgen een opleiding tot parketwachter en zijn vervolgens tevens onbezoldigd ambtenaar van het Korps Rijkspolitie, in uniform en met dienstwapen.

Veldpolitie en veldienst-assistenten

De groepen Veldpolitie van het Korps Rijkspolitie bestaan voor de helft ongeveer uit executieve politieambtenaren en voor het overige deel uit burgerambtenaren, de velddienst-assistenten. Als onbezoldigd ambtenaar van het Korps Rijkspolitie zijn zij opsporingsbevoegd. In 1972 geeft een ministeriële beschikking hen de bevoegdheid een dienstwapen te dragen en in 1978 krijgen zij een vastgesteld uniform.

Verder hebben bij het Korps Rijkspolitie ook specialistische vakkrachten zoals de technische controleurs bij de verkeersgroepen opsporingsbevoegdheid. Zij zijn in feite burgerambtenaren (Stcrt. 1984, no. 178) in uniform.

Burgerambtenaren in het algemeen

Met name sinds 1945 zijn bij de politiekorpsen in toenemende mate burgerambtenaren in dienst genomen, gewoonlijk technisch of administratief personeel genoemd. Zij voeren afzonderlijk een breed scala van werkzaamheden uit: koffiejuffrouw, klerk, telexist, onderhoudsmonteur voor het wagenpark, fotograaf, systeembeheerder, accountmanager en dergelijke. Doorgaans worden burgerambtenaren aangesteld om uitsluitend technisch of administratief werkzaam te zijn en beschikken zij derhalve niet over opsporingsbevoegdheid.

Reservepolitie

De vrijwilligers van de reservepolitie krijgen in 1959 (Gempo) en 1963 (RP) de status van onbezoldigd ambtenaar, en daarmee ook opsporingsbevoegdheid, en een dienstpistool of -revolver. Bij de Rijkspolitie moet de reservist de opleiding tot geoefend man voltooid hebben, voordat hij opsporingsbevoegdheid verwerft. Voor de reservisten is het hebben van opsporingsbevoegdheid beperkt tot de uren dat zij in werkelijke dienst zijn en tot de oefeningen, inclusief de weg daar naartoe en terug naar huis, in uniform!

Sinds 1994: één soort politie

Tussen 1989 en 1994 is de Nederlandse politie ingrijpend gereorganiseerd. De 148 korpsen Gemeentepolitie en het landelijke Korps Rijkspolitie zijn opgegaan in één politieorganisatie.

De beide soorten politie zijn geïntegreerd omdat één politieorganisatie efficiënter en doelmatiger haar taken kan uitvoeren. De formele grondslag voor de huidige organisatie wordt gevormd door de Politiewet 1993, die op 1 april 1994 in werking is getreden.

De politie heeft tot taak in ondergeschiktheid aan het bevoegde gezag en in overeenstemming met de geldende rechtsregels te zorgen voor de daadwerkelijke handhaving van de rechtsorde en het verlenen van hulp aan hen die dezen behoeven (art. 2 van de politiewet 1993). Ambtenaren van politie in de zin van de Politiewet 1993 (artikel 3) zijn:

- ambtenaren, aangesteld voor de uitvoering van de politietaak; zij -met uitzondering van de aspiranten van politie- hebben de bevoegdheid strafbare feiten op te sporen (zie bijlage 1). De aspirant heeft alleen opsporingsbevoegdheid gedurende de praktijkstage tijdens de tweede fase van de opleiding (artikel 67);
- ambtenaren, aangesteld voor de uitvoering van technische, administratieve en andere taken ten dienste van de politie;
- vrijwillige ambtenaren, aangesteld voor de uitvoering van de politietaak. Zij hebben de bevoegdheid strafbare feiten op te sporen.

De ambtenaren van politie zijn bevoegd hun taak uit te oefenen in het gehele land, maar onthouden zich van optreden buiten hun gebied van aanstelling, tenzij ingevolge regels, gesteld of krachtens de wet, dan wel in opdracht of met toestemming van het bevoegde gezag over de politie.

Tevens zijn ambtenaar van politie: de bijzondere ambtenaren van politie (zie hieronder bij Rijksrecherche). Ook zij hebben opsporingsbevoegdheid.

De politie bestaat uit:

- 25 regionale politiekorpsenkorpsen, die bestaat uit functionele en territoriale onderdelen. Het beheer van de regiokorpsen berust bij de korpsbeheerders (burgemeesters), die daartoe worden bijgestaan door de korpschefs.
- één landelijk opererend korps met een aantal ondersteunende diensten: het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD). Het beheer van het KLPD berust aanvankelijk bij de minister van Justitie, die daartoe wordt bijgestaan door de korpschef. Sinds 2000 valt het KLPD voor het beheer ook onder de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. De in 1919 opgerichte Spoorwegpolitie (particulier bedrijfspolitiekorps van NS) is in 2000 overgegaan naar het KLPD.
- de bijzondere ambtenaren van politie. De Procureurs-generaal bij de Gerechtshoven beschikken over deze Rijksrecherche.

De Rijksrecherche houdt zich bezig met:

- Strafrechtelijke of disciplinaire onderzoeken binnen het politieapparaat in opdracht van het Openbaar Ministerie, na overleg met korpsbeheerder/korpsleiding.
- Onderzoeken binnen het ambtelijk apparaat of ten aanzien van bekleders van een openbaar ambt.
- Oriënterende onderzoeken naar gedragingen van (rechts)personen die het doelwit zijn geworden van openbare beschuldigingen.
- Strafrechtelijke onderzoeken in aansluiting op bovenstaande onderzoeken.
- Onderzoeken van administratieve aard, zoals:
 1. toelating van particuliere bewakingsdiensten;
 2. aanvragen tot benoeming van onbezoldigd opsporingsambtenaar;
 3. controle op administratieve voorschriften van de Vreemdelingenwet;
 4. controle inzake uitvoering van de Wet wapens en munitie.
 5. ook verricht de Rijksrecherche onderzoek na ieder geval van vuurwapengebruik door de politie.

Een noviteit in het gewijzigde politiebestel is de rang van politieursurveillant, die in de rangorde -en salariëring- tussen aspirant en agent ingevoegd is. De surveillant is een ambtenaar van politie die wordt aangesteld voor surveillancedienst en navenant wordt

opgeleid en toegerust met bevoegdheden en wapens. In de praktijk betekent dit: opsporingsbevoegdheid, handboeien en wapenstok, maar geen dienstpistool.

De status van de vrijwillige politieambtenaar is sinds 1993 veranderd. Hij of zij heeft nu dezelfde opsporingsbevoegdheid als de beroepspolitiemensen, ongeacht of hij/zij in uniform in daadwerkelijke dienst is of niet.

Nieuwe vrijwilligers die instromen in de rang van surveillant krijgen (nog) geen dienstpistool verstrekt.

De Koninklijke Marechaussee wordt in de Politiewet 1993 niet genoemd als bestanddeel van de politie; ook worden de militairen van het wapen niet genoemd als ambtenaar van politie. Toch zijn bij artikel 6 van de Politiewet politietaken opgedragen aan dit militaire politiekorps en zijn de officieren, onderofficieren en aangewezen militairen van het wapen (artikel 67) belast met de opsporing van strafbare feiten.

4 veel voorkomende AFKORTINGEN

AT Arrestatieteam
BRP Bureau Rechercheprojecten
CID Criminele inlichtingendienst
DLHP Dienst Levende Have Politie
FIOD Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst
HAVANK Het automatisch vingerafdrukkensysteem Nederlandse Kollektie
ICR instituut voor criminaliteitsbeheersing en Recherchekunde
NFI Nederlands Forensisch Instituut
IN Dienst Internationale Netwerken
Interpol Internationale Criminele Politie Organisatie
IRT interregionaal rechercheteam
KLPD Korps Landelijke Politiediensten
NPA Nederlandse Politie Academie
NRI Dienst Nationale Recherche Informatie
NSIS Nationaal Schengen Informatie Systeem
USD Unit Synthetische Drugs
TR Technische Recherche

Bij de historische tekst:

PT Korps Politietroepen
Gestapo Geheime Staatspolizei
Kripo Kriminalpolizei
Orpo Ordnungspolizei
SD Sicherheitsdienst
SS Schutzstaffel

Algemene Afkortingen:

AD algemene dienst
AE aanhoudingseenheid
AS assistentiesurveillance
AT arrestatieteam
BiZa Binnenlandse Zaken
BM burgemeester
BPS bedrijfsprocessensysteem
BPZ basispolitiezorg
Cdk commissaris van de Koningin
CDT commandant
CID Criminele inlichtingendienst
CvP commissaris van politie
DMT districtsmanagementteam
DTP dienst telecommunicatie politie

HB hoofdbureau van politie
HC hoofdcommissaris van politie
HIP hoofdinspecteur van politie
HKD herkenningdienst
HOVJ hulpofficier van justitie
IVP inspecteur van politie
IVS in verzekering stellen
JD justitiële dienst
JZ jeugd- en zedenpolitie
KC korpschef
KLPD korps landelijke politiediensten
KTS korte termijn Schengen-net
KVB kennisgeving van bekeuring
LSOP Landelijk Selectie- en opleidingsinstituut Politie
MAS mutatie afhandelingssysteem
ME mobiele eenheid
MK meldkamer
Mob mobilfoon
NOH niet onherroepelijk
NPA Nederlandse Politie Academie
NSIS nationaal Schengen-informatiesysteem
OAT opsporing, aanhouding en terugbrenging
OAV opsporing, aanhouding en voorgeleiding
OH onherroepelijk
OM openbaar ministerie
OT observatieteam
OVJ officier van justitie
PG Procureur-Generaal
PODACS politiedatacommunicatiesysteem
Porto portofoon
PS projectsurveillance
PV proces-verbaal
RDW Rijksdienst voor het wegverkeer
RMT regionaal managementteam
STO sectie technische ondersteuning
TR technische recherche
Vedomi verdovende middelen
WCDDT wachtcommandant

Voor een uitgebreid overzicht van afkortingen van Politie, zie: www.aardbaan.com

5 Literatuur

- Anonimous, *Politiewet. Tekstuitgave 1994*, Alphen aan den Rijn 1994.
- Boek, J.L.M., *Organisatie, functie en bevoegdheden van politie in Nederland*, Arnhem 1995.
- Bommels, B., *Het blauwe leger. De politie in Nederland*, Bussum 1981.
- Bommels, B., *De politie in Nederland. Opboksen tegen misdaad en geweld*, Balans 2003.
- Emich, A.M.C., *Gezag in wording. Een studie over de organisatie van de politie tussen 1795 en 1825*, Apeldoorn 1995.
- Eversdijk, M., *70 jaar Spoorwegpolitie*, Utrecht 1989.
- Fijnaut, C.J.C.F.(red.), *Politie. Studies over haar werking en organisatie*, Alphen aan den Rijn 1999.
- Fijnaut, C.J.C.F., *Voorproeve van een geschiedenis van de Nederlandse politie*, Tilburg 2001.
- Groeneweg, N., en A. Hallema, *Van nachtwacht tot computermacht. Vijftig eeuwen politie en justitie*, Zaltbommel 1976.
- Haarman, J.W., *Geschiedenis en inrichting der politie in Nederland*, Alphen aan den Rijn 1933.
- Hauber, A.R....[et al.], *Stadswachten: effectiviteit, draagvlak en organisatorische aspecten*, Den Haag 1994.
- Hoek, W. van den, *De geschiedenis van het Wapen der Koninklijke Marechaussee*, 's-Gravenhage 1963.
- Hoekendijk, M.G.M., *Zakboek voor de opsporingsambtenaar 1998*, Arnhem 1997.
- Kreijenbroek, K.W., en I. de Vries, *Kennismaken met werk(ing) van de politie*, Nederlandse Politie Academie 1997.
- Manneke, n., *Korps zonder kapsones. Geschiedenis van de Rotterdamse gemeentepolitie 1340-1993*, Bussum 1993.
- Perrick, F., *Politie in Nederland; een inleiding tot haar geschiedenis, organisatie en taak*, Zwolle 1982.